

1927-08-09

TJIPTO MANGOENKOESOEMO
Indisch Arts.

Bandoeng, 9 augustus 1927.

01

Zeer geachte heer Gobée,

Het worde mij ten goede gehouden, dat ik orschoon wetende, hoe volhandig u het hebt, toch uw aandacht vraag/ voor iets, dat tot zekere hoogte als particulier is te beschouwen.

Wellicht herinnert u het zich nog, wat antwoord ik gegeven heb op uw raad mij tot den cher D.V.G. te wenden voor mijn tbc.-therapie. Ik zeide toen het te zullen doen, zonder vooruit te kunnen beloven wanneer ik in den trein zou stappen met de bestemming Weltevreden.

Ik was toen de Javaan in zijn meest antipathieke eigenschappen: ik pieegde tijdelijk verzet tegen u. want toen reeds stond bij mij het besluit vast mij niet tot den heer Otten te wenden.

Ik heb spijt van mijn minder royale houding.

In december ao. po. voelde ik intuïtief, dat het raadsel van de tbc.-therapie zijn oplossing naderde. De door mij gevonden methode was weliswaar nog niet ideaal mooi, zij had medere en diepere bestudeering noodig, doch in principe meende ik den weg te hebben getraceerd, die tot het doel moest voeren.

En zooals u dat meer merkt bij "uitvinders", was ik enthousiast over mijn vinding. De afwijzende houding van de heeren Olivier en Hulshoff was voor mij een koud bad. Doch gelukkig verloor, ^{ik} niet den moed, en beschouwde ik deze als prikkel om op eigen houtje verder te zoeken.

En wat ik niet heb durven verwachten, gebeurde. Ik kreeg particulier genoeg ziekenmateriaal, om verdere ervaring op te doen. Dank

zij de indiscretie van een mijner dankbare patienten, die na zijn genezing (?) er wat over zei in de Bandera Islam.

In elk geval sta ik er nu gunstig voor. Ik heb aan de vind- ding nog slechts de laatste hand te leggen, om daarna haar het me- disch publiek te kunnen voorleggen.

Er is nog wat anders. U weet misschien, dat de idee "non- coöperation" met den overheerscher niet zoo weinig is doorgedron- gen in onze wereld als wel gemeend wordt. Ofschoon ik geen leider in den engeren zin van het woord ben, heb ik er toch mede reke- ning te houden. Onder de meest vooraanstaanden, die ik mij niet tot vijand zou willen maken, bevinden zich non-coöperatief geöri- enteerden, die het mij stellig ten kwade ^{zouden} ~~zou~~ duiden, indien ik in - zij het tijdelijken - dienst trad. Men zou het vermoedelijk als verbaad van mij beschouwen.

Met het oog op deze menschen is het beter, dat ik voorals- nog de zwijgende sphinx ben. Ik durf de non-coöperators nog niet aan. Zou in elk geval geen strijd tegen hen willen uitlokken, waar deze nog niet geboden is door de situatie.

Ik voel wel, dat ik door niet naar den heer Otten te wil- len gaan, scheeve verhoudingen schep. Mijnerzijds bestaat niet de minste rancune. Ik hoop, dat u mij wilt pardonneeren mijn rebellie tegen u.

Met de meeste hoogachting

uw dw.

R. u. - J. H.

a/2 J. S. van den Bosch

Banyuwangi 5 Januari 1928.

Zeer geachte heer Gobie,

Nu de zaak van my achter de rug ^{is}, nu pas durf ik u te schrijven. Wy staan nu immers niet meer als recht-
ter legerover beschuldigd.

Het my gewezen vonnis lykt my geheel gebaseerd op feiten, de regering heeft zich geheel laten leiden door Concretisme. Principes, welke mij struik hebben gegeven by de bepaling myner houding, heeft zij niet aangetast.

Dit geeft my moed, u te verzoeken, haer mijn bestrijdingswijze aan te bevelen. Tans ~~kan men~~. Er zijn oogenblikken, dat de belangen der regering parallel gaan aan die der nationalisistische beweging. Zoo'n periode in de evolutie van landen velt meer wy, maar ik, nu door.

Later wy dit alles voor een oogenblik rusten.

Zoals gezegd, gevoel ik niet de minste verantwoordelijkheid t.o. de regering. Het zijn natuurlijk de politieke verantwoordingen in dit land geweest, die haer tot haer besluit hebben gebracht. Vandaar misschien het onberechtigde u de mededeeling van haer besluit.

Ik heb echter niet alleen te maken gehad met de regering, doch ook met haer ambtenaren.

Het spijt my, dat ik het zeggen moet, doch wat correct zijn is de houding der ambtenaren niet geweest.

Zoo wijfende my de gouverneurs van West

Java uitstel van vertrek. Omdat pas over een maand
 de boot naar Banda vertrekt, zegt men mij. ZH Edg.
 schijnt slecht geïnformeerd, want in feite zou het
 slechts een uitstel van 14 dagen zijn geweest.

De resident van Soerabaja gaf den my beje-
 leidende politie-opzieners de instructie van my
 nergens aan land te laten gaan. Ook niet hier
 te Mangkasari b.v., waar niemand my kent.

Het ligt niet in mijn bedoeling er over
 te klagen. Als u deze bereikt zal hebben, zal ik
 uits op Banda zijn.

Doek als u uw invloed wilt aanwenden,
 om zulke opvattingen van den dienst niet mogelijk
 men te maken, zal er minder genoot worden
 onder de menschen van de beweging. En nu ja
 wij verwachten, dat de sluis dan verder gesloten
 zal worden met het wapen der Rede.

Hopende niet al te veel op uw kostbaren
 lys beslag te hebben gelegd

Hoogachtens

uw dw

Asu Lymf

1928-01-17

TJIPTO MANGOENKOESOEMO
Indisch Apts.

Meira, 17 januari 1928.

01

Zeer geachte heer Gobée,

Ik bied u hiernevens een afschrift van een door mij aan den civiel gezaghebber geschreven brief aan. Ik heb daaraan niets toe te voegen, Inderdaad wordt niets minder dan het materiëel bestaan van mijn gezin hier bedreigd. Reeds nu kan ik den bodem van de geldkist zien. Waar tegenover geen inkomsten van wat aard ook staan.

Als ik den brief moet toelichten, dan is wellicht alleen dit op te merken, dat van regeerings zijde men struikelen kan over wat gezegd is door mij over de ridderorde-questie. Inderdaad had ik beter gedaan met daarover te zwijgen. Doch de brief is van morgen reeds ten bestuurs kantore bezorgd. Ik kan hem niet meer veranderen.

Ik bedoel er anders niets kwaads mee. Ik ben bewust van mijn minderwaardigheid. Al ware het niet als dokter, dan toch als ambtenaar. Ik kan zoo moeilijk dienen. vooral onder een bedillerigen chef. En ik meende dus te moeten releveeren de eenige onderscheiding, die ik in mijn leven ooit gehad heb. Misschien dat die mijn gezin nog van den hongerdood kan redden. Dat is de eenige verklaring van die ridder-questie. Wellicht dat u het oprakelen daarvan wilt toelichten, wanneer heeren van den raad van Indië daarover struikelen.

Over mijn reis naar Banda heb ik in algemeenen zin geen klagen gehad. Ietwat bespottelijk leek het mij, dat ik in het hotel Victoria, waar men te Soerabaja mijn gezin onderdak heeft bezorgd, naar de W.C. noch naar de badkamer mocht zonder vooraf verlof te hebben gevraagd, van den politieambtenaar, die mij bewaakte.

Mijn gezin beschouwde die buitengewone strengheid als een uiting van angst-neurose. En maakte er zich vroolijk over .....

ⁱⁿ
In de buitengewesten schijnen de verschillende autoriteiten zich van mijn persoonlijkheid een voorstelling te hebben gevormd, weinig verschillend van die van een verscheurend wild dier. Ik mocht nergens aan land. Zelfs niet te Mangkasar, waar de boot vier dagen lag. Mijn vrouw en de twee meisjes verzochten mij haar te vergezellen naar de bioscoop. Om de verveling te breken. Vader moest haar teleur stellen En dat ofschoon te di dier plaatse geen kip mij van aangezicht kent. Tenzij dan de politie poehaai maakt van mijn landing en mij op die wijze brandmerkt als een buitengewoon gevaarlijken misdadiger. Het beleedigend "opnemen" door de heeren van de politie aan boord van het schip zou jongeren dan ik buiten zich zelve hebben gebracht, ik meende daartegenover te moeten stellen stoïcynsche kalmte. Ik trachtte elk incident te vermijden. Het waarom zal ik u straks wel vertellen.

Het climax in irriteerend optreden is bereikt te Ambon. Daar verbod het hoofd van plaatselijk bestuur mij elk bezoek. Dit werd echter niet mij gezegd, doch den mij begeleidenden politieopziener, die er mij niets van vertelde.

Een half uur na dat uitvaardigen van het verbod zond ZHEDGestr. mij echter een bestuursassistent met een telegrafische boodschap van den gezaghebber van Banda.

Mij was het verbod van bezoek niet bekend. Maar al ware het mij ook bekend, het was immers een boodschapper van de tegenpartij, die mij opzocht. In elk geval geen partijgenoot van mij.

roen de politieopziener mij verzocht den bezoeker weg te jagen,

toen werd de geest van verzet in mij vaardig. Ik zei, niet lomp te willen zijn. Als hij tot instructie had lomp en grof te moeten zijn, dan had hij het maar te zijn. Ik weigerde.

De politieopziener ging weg. Met hem mijn bezoeker. Doch de indruk was gevestigd, dat men den strijd niet altijd met handschoenen aan wist te voeren.

Te Neira alleen verschil van meening over financieele zaken. Ik heb er den gezaghebber over geschreven. Beleefd wordt u verwezen naar het afschrift u hiernevens aangeboden.

Ware hier voldoende te verdienen, net even genoeg om mijn gezin voor gebrek aan het allernoodzakelijkste te bewaren, ik zou mij hebben berust in de mij toegewezen interneerings plaats. Zonder de vijandige houding van den medicus hier, die politieke strijd gevoerd wil hebben als een persoonlijke, geestelijke als door haat ingegeven, ik zou mijn best doen om door particuliere praktijk mij en mijn gezin levensonderhoud te verdienen. Onder de gegeven omstandigheden is dit onmogelijk. Het zou slechts de gespannen verhouding tusschen den dokter en mij verscherpen. En wat dit beteekent op een kleine plaats hoef ik niet nader uit te leggen.

Ik heb in mijn brief aan u uit Mangkasar geklaagd over het mysterieuze optreden van den gouverneur van West Java, die meende dat slechts eens per maand een K.P.M.-er naar Neira zou gaan. En op grond daarvan mij uitstel van executie weigerde.

Ik zei in dien brief, u verwijzende naar de dienstregeling van de K.P.M. voor het eerste halfjaar 1928, dat ZHEdGestr. zich vergiste. In feite komt hier eens in de veertien dagen een boot van Java.

Het blijkt, dat ook ik mij vergist heb. Vijf dagen na de afvaart van de van den Bosch, waarmede ik mij inscheepte, passeerde de Melchior Treub

uit Palembang Soerabaja. Dit schip onderhoudt den sneldienst Soerabaja- Mangkasar.

Als de gouverneur mij het gevraagde uitstel had verleend, dan had dat dus slechts een uitstel van vijf dagen hoeven te wezen. De Melchior Treub haalde nl. de van den Bosch te Mangkasar in. Welk laatste schip dan ook heel wat passagiers van het eerste had over te nemen voor de Molukken.

De heer gouverneur van West Java hield ^{er} geen rekening mede, hoe hij mijn oude moeder daardoor noodzaakte een reis naar Sol^o te maken, alleen om mij een paar minuten te zien en mij een afscheidszoen te geven. Ik voelde een verbittering in mij opkomen, die ik met geweld moest onderdrukken, omdat ik nuchter genoeg was, om te voelen, dat verbittering mijn zaak niet dan bederven kan. Maar zou een krachtig gezag niet te handhaven zijn zonder het wekken van verbittering?.... Ik weet het niet, doch meen in Rede al mijn vertrouwen te moeten stellen,

Ik sprak boven over een bewust vermijden van mij van elk conflict. Ik ben u nog schuldig uitleg van die houding van mij.

Toen ik het vonnis van de regeering, dat mij veroordeelde tot ballingschap legde naast mijn memorie van verweer, toen frappeerde mij één groot verschil. De regeering zocht haar kracht in details, in kleinigheden. In tegenstelling met mij. Die achtte principe hooger te staan dan byzonderheid.

Ik kan er niets aan doen, doch wanneer ik tegenover u waar mag zijn, dan moet ik de regeering zwak, al heel zwak noemen. Zij heeft mij niet kunnen genezen van mijn disappreciatie van de politiek Fock, die ik in mijn verweer en elders als de oeroorzaak aanwijs van de relletjes.

Evenmin heeft zij aannemelijk kunnen maken dat de door mij gevolgde tactiek, die ik bij herhaling haar aanbeveel, het laatst nog schriftelijk in mijn particulieren brief aan u, funest in haar gevolgen moet zijn. Op gevaar af van

als monomaan te worden aangezien, zij het mij vergund bij u aan te dringen eenige aandacht te schenken aan de strijdwijze door mij voorgestaan. Het belang van den nationalist loopt hier parallel aan dat van de regeering. Wil hierin oorzaak vinden voor mijn weinig bescheiden aandringen.

D

Doch om terug te keeren tot het verschil tusschen de regeering en mij, ik zeg nog eens, dat het vonnis mij teleur stelt, omdat het te veel de boomen en daaraan evenredig te weinig het bosch ziet. Particulier wil ik u dan ook mededeelen, dat ik ter gelegener tijd nader op dat vonnis zal ingaan. Ik zal mij dan de vrijheid veroorloven de regeering te volgen in haar uitstapjes op zijwegen. Daarvoor heb ik echter rust noodig. Moet mijn geest het verloren evenwicht hebben herwonnen. De stilte hier werkt bevorderlijk daarvoor.

Mijn vol gemoed, mijn rusteloze geest behoeft een ontlading. Ik kan niet beter doen dan u een langen brief vol bezwaren schrijven.

Aanvaard van mij mijn hoogachting

uw dw.

Ra? en Lymk

Neira, 17 januari 1928.

X01

Aan den WelEdGestr. Heer
den heere Civiel Gezaghebber van Banda

Afschrift.

te

Neira.

Op mijn reis van Java naar mijn verbanningsoord heb ik aan boord s.s. van Den Bosch verteringen gemaakt, in veertien dagen voor een gezin van zes leden ten bedrage van f 40.- Aan wasch is uitgegeven bijna f 13.- Terwijl aan koelies bij het debarkeeren hier aan wal is betaald ruim f 10.- Te zamen maakt het een bedrag van f 63.- uit.

Dit totaal is op zich zelf niet groot. In betrekkelijken zin echter voor een kleine beurs als de mijne is het niet onbeteekenend.

Aangezien ik meen, dat de regeering zich garant stelt voor al mijn - niet buitensporige - uitgaven, moge ik UEdGestr. om uw tusschenkomst verzoeken, opdat mij worde gerestitueerd het mij door voorgesloten bedrag.

Van de gelegenheid maak ik gebruik u officieel mede te deelen, dat ik sinds gisteren verhuisd ben naar de woning aan de Heerenstraat, eerder door u mij aangewezen. Goedkoopere woningen staan niet leeg, terwijl ik meende niet in de inlandsche wijk naar een woning te mogen omkijken, omdat ik daardoor verdenking op mij zou kunnen laden, die ik beter & doe te vermijden.

De overweging, die den doorslag heeft gegeven voor mijn verhuizing is deze geweest. Als het waar is, dat de regeering voor mijn verder leven op mijn verbanningsplaats wil zorg dragen, - officieel is mij daaromtrent nog geen zekerheid gegeven, - dan rust op mij de plicht haar

die taak zoo licht mogelijk te maken. Ik mag haar mijn verbanning niet duurder maken dan strict noodzakelijk.

In het andere geval, dat ik mijn verblijf in het hotel zelf moet bekostigen, is een uitgave van f 15.-- daags veel te zwaar, althans in mijn tegenwoordige positie.

Gedurende mijn drie dagen verblijf ter hoofdplaats Neira heb ik niet stil gezeten. Ik heb mijn best gedaan, en waar mogelijk, mij op de hoogte te stellen van de locale toestanden. In de allereerste plaats ging mijn belangstelling uit naar de voorwaarden van het materiele leven hier.

Ik ben gekomen tot niet verblijdende uitkomsten. Mag Neira goede woonplaats worden genoemd in enkele opzichten, in andere is zij even duur als een hoofdplaats op Java; mijn vrouw meent met niet minder te kunnen toekomen als op Bandoeng bijv.

Daartegenover staan geen inkomsten. Hebben mij gunstig gezinde oude inwoners van Neira mij er op geprepareerd, dat ik een maandelijksch inkomen van f 50.-- uit de particuliere praktijk als vorstelijk zal hebben te beschouwen, mijn kennismaking met den geneesheer ter stede heeft mij alle hoop den bodem ingeslagen. ZHEdGestr. heeft mij ondubbelzinnig te kennen gegeven, dat hij mij niet kenen kon. Op grond van mijn antecedenten.

Ik vind deze verklaring eerlijk en ridderlijk. Omdat zij mij in staat stelt mijn houding te bepalen. Deze kan alleen negatief zijn; nl. dat ik mij maar geen moeite moet geven "er in te komen". Zulks toch is niet denkbaar zonder haken en oogen. In de eerste plaats zou dat niet bevorderlijk zijn voor het prestige van den medischen stand. In de tweede plaats is de vrede op een kleine plaats als Neira meer dan f 50.--

in de maand waard.

Voor het dagelijksch levensonderhoud zou ik dus aangewezen zijn op den mij toe te kennen onderstand van de regeering, over welker hooggroothed ik nog volstrekt in het duister tast. Mogelijk dat een beroep van mij op de partijgenooten op Java niet onbeantwoord blijft. Die menschen hebben het echter ook niet breed, zoodat ik niet graag hen ten laste wil blijven.

Mijn grootste bezwaar tegen een dergelijke oplossing van het vraagstuk is, dat tegenover een mogelijk van Java te ontvangen hulp ik niet stellen kan een contraprestatie. Ik kan zoo'n hulp niet bij voortduring accepteeren, zonder aan zelfrespect in te boeten. De grootste straf, die men voor mij bedenken kan....

Waar ik den last der jaren nog niet zoo veel drukken, of ik acht mij nog wel in staat voor mijn gezin het dagelijksch brood te verdienen, heb ik gemeend, het allerlaatste bezit, dat mij overig is, liever te verkoopen, dan van de bedeeling te leven. Ik kan mijn werkkracht ten verkoop aanbieden.

Mij ambleert een plaatsing in tijdelijken dienst bij den D.V.G. op een plaats, waar aan het karakter mijner interneering niet te kort wordt gedaan. En die toch voldoende waarborgen geeft, dat ik de "gevaarlijke" zijde van mijn karakter niet tot ontplooiing kan brengen.

Ik dacht aan Dobo. Omdat Dobo voldoende geïsoleerd ligt, om mij onschadelijk te houden. Ook: omdat, ^{Dobo} standplaats is voor een indisch arts, wat ik ben.

Wanneer de regeering mij daarbij wil doen toekennen het maandelijks inkomen van een indisch arts der eerste klasse, dan geloof ik, dat alle partijen zich tevreden kunnen voelen: de partij, die achter de dagbladen op Java staat, omdat ik dan immers gestraft ben voor mijn "staatsgevaar"

lijk drijven"; en de partij, waartoe ik behoer, omdat zij dan weet, dat haar "voorman" althans materieel geen klagen heeft.

Ik noemde daar het inkomen van een indisch arts der eerste klasse. Als ik dit van de regeering vraag, ^{dan} is het niet, omdat ik zoo'n knap dokter ben, maar omdat mijn niet klein gezin meer voor het levensonderhoud behoeft dan een indisch arts, zoo klaar gekomen.

Ten slotte moge ik als aanbeveling voor mijn sollicitatie aanvoeren, dat de toenmalige regeering mij in 1913 de eer aandeed mij voor te dragen tot ridder van Oranje Nassau. Ik zal geen oude koeien uit de sloot halen. Doch mijn benoeming als eerste klasser zou uit te leggen, ^{zijn} dat de regeering toen den werkman in mij decoreerde. En dat het ridderkruis niet was bedoeld als omkooprij van den partijleider. Welke voorstelling van zaken nimmer afdoende weerlegd is geweest.

Met het bovenstaande moge ik voor mijn gezin ^{het} ~~de~~ noodige ~~te~~ hebben verricht, om het bestaansmogelijkheid te verzekeren.

De geïnterneerde

w.g./Tjipto Mangoenkoesoemo.

Voor eensluidend afschrift:

Risik
27/11/1913